

Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν τὸν Πρωτόκλητον

Νικήτα ρήτορος τοῦ Παφλαγόνος

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Εἰς τὴν μεταποστολικὴν ἐποχὴν, ἡ ἀγάπη κάποιων χριστιανῶν πρὸς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους τοὺς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀποσπασματικὴν γραπτὴν διάσωσιν πολλῶν δευτερευουσῶν πληροφοριῶν περὶ τοῦ βίου των, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον συμπεριληφθῇ εἰς τὰ θεόπνευστα κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βρεσκίας Φιλάστριος (†390), γνωστὸς ἀμύντωρ τῆς ὀρθοδοξίας τιμώμενος ὡς ἅγιος, ἐκ τοῦ κύκλου τῶν μαθητῶν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου συνετάχθη κάποιος Βίος τοῦ Πρωτοκλήτου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σύντομος. Ὅμως οἱ αἰρετικοὶ Γνωστικοί, ἢ κατ' ἄλλους οἱ Μανιχαῖοι, ἠλλοίωσαν τὸ κείμενον αὐτό.

Εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας κατενοήθη ὡς ἓνα πνευματικὸν ἀνάστημα ἑναρμονισμένον ἀπολύτως πρὸς τὴν πνευματικὴν διάστασιν τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Οἱ αἰρετικοὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν συνείδησιν αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας, οἰκειοποιήθησαν τὸν Βίον αὐτὸν τοῦ Πρωτοκλήτου, καὶ προσεπάθησαν νὰ ἠλλοιώσουν τὸ ἀρχικὸν κείμενον παρεμβάλλοντες, εἰς τὸ κηρυκτικὸν μέρος αὐτοῦ, τὴν γνωστὴν διδασκαλίαν τοῦ αἰρετικοῦ των συστήματος.

Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν ὁ Βίος ἐκυκλοφορήθη εἰς διαφόρους παραλλαγάς, ὅπου γενικῶς ὀνομάζονται Περίοδοι, δηλαδὴ περιοδεῖαι. Πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, ὁ Βρεσκίας Φιλάστριος, ὁ Μ. Φώτιος, ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Α', καὶ ἰδιαιτέρως ὁ πάπας Γελάσιος, μεταξὺ ἄλλων ἀπέρριψαν τὰς Περιόδους τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, λόγῳ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας ὅπου εἶχε παρεμβληθῇ εἰς τὰ κείμενα αὐτά.

Εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν Περιόδων αὐτῶν περιλαμβάνοντο κυρίως δύο εἶδη: α') κείμενα σαφοῦς αἰρετικῆς προοπτικῆς, καὶ β') κείμενα ἐκλαϊκευμέ-

νης μυθιστορηματικῆς ἐμπνεύσεως, ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἑξαρσιν τῆς λαϊκῆς εὐσεβείας καὶ τὴν ἐφήμερον στήριξιν τῶν χριστιανῶν. Ἡ πρώτη ὁμὰς τῶν κειμένων αὐτῶν φαίνεται νὰ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ Decretum Gelasianum, δι' ὃ καὶ δὲν διεσώθη ἕως τῶν ἡμερῶν μας. Ἡ δευτέρα ὁμὰς διεσώθη ἐν πολλοῖς, ἐκυκλοφορεῖτο δὲ κυρίως διὰ τὸ «λαογραφικὸν» ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον προσέφερε.

Εἰς τὰς διασωθεῖσας Περιόδους δὲν διατυπώνονται σαφῶς αἱ γνωσταὶ θέσεις τῶν Γνωστικῶν καὶ τῶν Μανιχαίων. Ἰσως εἶναι λαϊκαὶ διασκευαὶ τῶν καταδικασθέντων κειμένων, ἴσως εἶναι μία ἔμμεσος ἀφελὴς ἀντανάκλασις ἐκείνων. Ὅμως κατὰ βάσιν, εἰς τὸν πυρῆνα αὐτῶν, διασώζεται ἡ ἀρχικὴ ἱστορικὴ παράδοσις.

Οἱ συγγραφεῖς τῶν Περιόδων δὲν ἐνδιέφεροντο διὰ τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ ἀρχικοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος, δι' ὃ καὶ εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς τῶν διασώζεται αὐτὸς σχεδὸν ὁμοιόμορφος. Ἐχρησιμοποιοῦν μάλιστα τὸν ἀρχικὸν ἱστορικὸν «καμβᾶν», πρὸς εὐκολωτέραν διάνθισιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἀφελῶν κηρυγμάτων καὶ τῶν μυθιστορηματικῶν διηγήσεων αὐτῶν.

Κατὰ συνέπειαν ἦτο δυνατὴ μία ἀποκατάστασις τοῦ ἱστορικοῦ Βίου, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ὑποδείξεων τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ὅτι, «ἐν οἷς μὴ περὶ τῶν ἰδίων δογμάτων διαλέγονται (οἱ αἵρετικοὶ) ἔστιν ὅτε καλῶς ἐπιβάλλοντα», ἐφ' ὅσον «οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ αἵρετικοὶ φεύγειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή· πολλὰ γὰρ ὁμολογοῦσιν, ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν...».

Ἔτσι, διὰ καταλλήλου κριτικῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν Περιόδων πρὸς τὰ σωζόμενα τότε ἀποσπάσματα τοῦ ἀρχικοῦ Βίου, διὰ συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ζωντανὴν τότε παράδοσιν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἦτο ἐφικτὴ ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχικῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν, καὶ ἡ σύνθεσις μιᾶς σταθερᾶς εἰκόνος περὶ τῆς δράσεως καὶ τοῦ μαρτυρίου τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Διὰ τοῦτο, μετὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ καταλόγου τῶν θεοπνεύστων βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἤρχισε μία ἄλλη ἐργασία, ἡ σσονος ἀσφαλῶς σημασίας, ἡ σύνθεσις τῶν ἀuthεντικῶν Βίων τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν οἷς καὶ τοῦ Πρωτοκλήτου αὐτῶν, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν γραφῇ τὰ περισσότερα κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὅπως τώρα, ἔτσι καὶ τότε, ἐγνώριζον ὅτι δύο κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν, [ἡ Ἐπιστολὴ τῶν Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀχαΐας](#) καὶ τὸ [Μαρτύριον \(πρώτον\) τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου](#), μᾶς πληροφοροῦν, μετὰ ἱστορικῆς ἀuthεντικότητος καὶ ὀρθῆς διδα-

σκαλίας, διὰ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ὑπὸ διαπρεπῶν ἱστορικῶν καὶ ἐξειδικευμένων βιογράφων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, αἱ πληροφορίες τῶν κειμένων αὐτῶν ἐμελετήθησαν ἐν σχέσει πρὸς τὰς Περιόδους, πρὸς τὰς τοπικὰς προφορικὰς ἢ γραπτὰς μαρτυρίας, καὶ πρὸς ὑπάρχοντα τότε ἀποσπάσματα ἐνὸς ἀρχικοῦ Βίου. Οἱ μελετηταὶ ἐκεῖνοι ἐπεξεργάσθησαν ἱστορικῶς τὰς πληροφορίες αὐτάς, καὶ κατέληξαν εἰς τὴν συγγραφὴν ὠλοκληρωμένων Βίων, αὐθεντικῶν ἱστορικῶς καὶ ὀρθοδόξως θεολογικῶς.

Ἔτσι οἱ ἐπίσημοι αὐτοὶ Βίοι τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου συνετάχθησαν μὲν εἰς μεταγενεστέρους σχετικῶς αἰῶνας, περιέχουν ὅμως ἀποδεδειγμένως τὰς ἀρχαϊκὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὴν δρᾶσιν τοῦ Πρωτοκλήτου εἰς τὸν Πόντον, τὸ κήρυγμα αὐτοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονίαν τοῦ Στάχυος ὡς ἐπισκόπου Βυζαντίου, τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ κήρυγμα καὶ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν.

Ἐκ τῆς συγγραφῆς τῶν Βίων αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν δύο φορεῖς τῆς περὶ ἁγίου Ἀνδρέου παραδόσεως, ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὁ δυτικὸς. Οἱ συγγραφεῖς ἐκάστης παραδόσεως εἰργάσθησαν μεμονωμένως, τόσον χρονικῶς ὅσον καὶ τοπικῶς, χρησιμοποιοῦντες μάλιστα ὅχι τὰς ἰδίας πάντοτε πηγὰς. Παρὰ ταῦτα κατέληξαν εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἱστορικὰ συμπεράσματα, καὶ ἐν πολλοῖς ταυτίζονται ἢ ἀλληλοσυμπληρώνονται. Οἱ Βίοι αὐτοί, συγγραφέντες ὑπ' αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις, διαρκούσης τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετίας, εἶναι δι' ἡμᾶς κείμενα ὑψίστης σημασίας, ἐφ' ὅσον εἶναι «ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις» αἱ πηγαί, διὰ τῶν ὁποίων πληροφοροῦμεθα περὶ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου.

Ἐξ αὐτῶν [ἀρχαιότερος εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς δυτικῆς παραδόσεως τῆς ἐνιαίας τότε Ἐκκλησίας, ὁ ἐπίσκοπος Τουρῶνης Γρηγόριος \(Σ' αἰών\), διὰ τοῦ ἔργου του: Τὸ βιβλίον τῶν θαυμάτων τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Ἀνδρέου.](#) Λαμπρὸς ἐκπρόσωπος τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως εἶναι ὁ μέγας ρήτωρ καὶ φιλόσοφος Νικήτας ὁ Παφλαγῶν (Ι' αἰών), διὰ τοῦ ἔργου του: Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Ἀνδρέαν καὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα περιόδου αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντων θαυμάτων διήγησις, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν ἐκδίδεται ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν ἀνὰ χεῖρας τόμον.

Οἱ δύο αὐτοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπέχουν μεταξύ των περὶ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας, καὶ χρησιμοποιοῦν ἐν πολλοῖς διαφορετικὰς πηγὰς,

διὰ τοῦτο καὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται. Ἔτσι, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Νικήτας ὁ Παφλαγῶν φαίνεται νὰ ἀγνοῇ τὸν πάπυρον τῆς Οὐτρέχτης, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ἐγνώριζεν ὁ Γρηγόριος Τουρῶνης, δι' ὃ καὶ συμπεριέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ ΙΗ' κεφάλαιον τοῦ Βιβλίου του. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περιληπτικὴν ἀφήγησιν τοῦ Νικήτα — ἔναντι τῆς λεπτομεροῦς τοῦ Γρηγορίου — διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅχι ὅμως καὶ τὴν παράλειψιν αὐτῶν.

Ὁ Γρηγόριος Τουρῶνης ὅμως ἀγνοεῖ τὰς πληροφορίες περὶ τῆς Ἀμάστριδος, τὰς ὁποίας ὁ Νικήτας γνωρίζει καλῶς λόγῳ τῆς καταγωγῆς του ἐξ αὐτῆς. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκτεταμένην διήγησιν τοῦ Νικήτα διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου εἰς τὰ παράλια τοῦ Πόντου, ἔναντι τῆς συνεπτυγμένης κάπως ἀντιστοίχου μορφῆς τῆς αὐτῆς διηγήσεως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου. Ἀμφότεροι ἐγνώριζον τὸ Μαρτύριον (πρῶτον) καὶ τὴν Ἐπιστολὴν τῶν Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων, ὅμως μόνον ὁ Νικήτας ἐγνώριζεν — ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ διδασκάλου του Ἀρέθα — καλλίτερον τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Ὁ «δοῦλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», ὁ «σοφώτατος», ὁ «ταπεινώτατος», ὁ «ἅγιος ἄνδρας», ὁ «ρήτωρ καὶ φιλόσοφος» Νικήτας ὁ Παφλαγῶν ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 880-890 μ.Χ., κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν Ἀμάστριδα τῆς Παφλαγονίας, καὶ ἐκοιμήθη ὀλίγον μετὰ τὸ 947, μᾶλλον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατέρας του ὠνομάζετο Ἀνδρέας καὶ ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Παφλαγονίαν, εἶχε δὲ ἀδελφὸν τὸν ἱερομόναχον Παῦλον, ὁ ὁποῖος ἦτο πατριαρχικὸς σακελλάριος, εἶχε δηλαδὴ τὴν μέριμναν τῶν γυναικείων μοναστηρίων, ἐνῶ συγχρόνως ἦτο ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Φωκᾶ, ἐνὸς γνωστοῦ μοναστηρίου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, πολὺ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν θέσιν ὅπου τὸ σημερινὸν Ὁρτάκιοῦ.

Βασιζόμενοι εἰς τὰ στοιχεῖα τῶν πηγῶν ἡμποροῦμε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Παῦλος προσεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Νικήταν, διὰ νὰ λάβῃ ἀνωτέραν μόρφωσιν —στοιχεῖον τὸ ὁποῖον συνιστοῦσε ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ νὰ σταδιοδρομήσῃ κάποιος εἰς τὰ κρατικὰ ἢ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ ἡγούμενος Παῦλος ἀνέθρεψε τὸν Νικήταν «ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου», ὅμως τὸ

πρόσωπον μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται κυρίως ὁ Νικήτας διὰ μιᾶς σχέσεως μαθητείας εἶναι ὁ λόγιος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Καισαρείας Ἀρέθας ὁ Πατρεὺς, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Ὁ Ἀρέθας ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν περὶ τὸ 860 μ.Χ. Τὸ 903 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποθανόντος ἀρχιεπισκόπου Στυλιανοῦ, καὶ ἐκοιμήθη μετὰ τὸ 932. Ἀπὸ νεαρᾶς τοῦ ἡλικίας εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγένετο μαθητὴς τοῦ μεγάλου Φωτίου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέθη διὰ φιλίας ἰσοβίου.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρέθας, παρὰ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν βυζαντινὴν πολιτείαν, οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὸ ζωηρόν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς Πάτρας. Μετ' αὐτῶν τὸν συνέδεον ἀκόμη οἱ εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν ζῶντες γονεῖς του, οἱ πολλοὶ ἀδελφοὶ του καὶ ὁ οἰκογενειακὸς τάφος των, καθὼς ἐπίσης ἡ ἀδελφὴ του Ἄννα, χήρα 23 ἐτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα, ὅταν ἐκείνη ἀπέθανεν, ἀφιέρωσε δύο ἐπιγράμματα. Τὸ ἐνδιαφέρον του αὐτὸ διὰ τὰς Πάτρας ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίζηλοί του, διὰ νὰ τὸν συκοφαντήσουν, προσπαθοῦντες τοιοῦτοτρόπως νὰ μειώσουν τὸ μεγάλο κῦρος, τὸ ὁποῖον διέθετε.

Ὁ Νικήτας ἀπέβη ἀφοσιωμένος μαθητὴς τοῦ Ἀρέθα, δι' ὃ εἰς ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν θεῖον του ἡγούμενον Παῦλον ἐκφράζει «τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον (Ἀρέθαν) φίλτρον» αὐτοῦ. Οἱ δύο ἄνδρες συνεδέθησαν διὰ μακρᾶς πνευματικῆς φιλίας, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Νικήτας ἐξεφράζετο περὶ τὸν διδάσκαλον μετὰ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης. Ὅμως καὶ ὁ Ἀρέθας φαίνεται, ὅτι δι' ἓν μεγάλο χρονικὸν διάστημα, ἐξηκολούθει ἐπιβλέπων τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ παλαιοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νικήτα, προσφέρων εἰς αὐτὸν τὰς πολυτίμους ἐπισημάνσεις του.

Αἱ μαθητικαὶ ἐπιδόσεις τοῦ Νικήτα ὑπῆρξαν ἐξαίρετοι, γεγονὸς τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατάταξιν αὐτοῦ εἰς τὸν κύκλον τῶν διδασκάλων τῆς αυτοκρατορικῆς πρωτευούσης, εἰς ἡλικίαν ἀρκούντως νεαράν. Τὴν θέσιν αὐτὴν διετήρησεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἀποκτήσας τὴν φήμην μεγάλου διδασκάλου τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ρητορικῆς.

Ἡ φιλοσοφία κατεῖχε πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὰς μελέτας τοῦ Νικήτα, ἥδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μαθητείας του πλησίον τοῦ Ἀρέθα, ἡ δὲ ἐνασχόλησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχεν ἀσφαλῶς τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὰς ἀριστοτελικὰς μελέτας τοῦ μεγάλου Φωτίου. Ὁ τίτλος τοῦ «ρήτορος», ὁ ὁποῖος τοῦ ἀποδίδεται, σχετίζεται βεβαίως μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ρητορικῆς. Ἐν τούτοις, ὁ τίτλος αὐτὸς ἐνδεχομένως ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀξίωμα, τὸ ὁποῖ-

ον ἀνελάμβανον οἱ κληρικοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετίθετο ἡ ἐκφώνησις ρητορικῶν λόγων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων. Ἡ ἄποψις αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Νικήτα, ἐφ' ὅσον, ὡς προκύπτει ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἐνδείξεις τῶν ἔργων του, τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἐγκωμίων, τὰ ὁποῖα συνέγραψεν, ὡς καὶ τὸ ἀνὰ χεῖρας «εἰς τὸν ἑνδοξον Ἀνδρέαν τὸν Πρωτόκλητον», ἐξεφωνήθησαν εἰς ναοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ «κατὰ τὴν Παφλαγονίαν» Νικήτας εἶναι ὁ παραγωγικώτερος συγγραφεὺς ἀγιολογικῶν κειμένων τῆς πρὸ τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ βυζαντινῆς περιόδου. Εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ — ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα — θεραπεύονται ἐπιτυχῶς ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀγιολογικῆς γραμματείας (βίοι, μαρτύρια, ἐγκώμια, λόγοι, κτλ), καὶ μαρτυρεῖται ἡ πολυμερὴς παιδεία αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας προβάλλεται ὁ Νικήτας ὡς μία γνησίᾳ μορφὴ τοῦ βυζαντινοῦ ἐγκυκλοπαιδισμοῦ τοῦ Ι' αἰῶνος.

...

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

Ὁ Νικήτας ὁ Παφλαγών, ἐκτὸς τοῦ παρόντος Ἐγκωμίου, ἔχει συντάξει καὶ ἓνα Λόγον εἰς τὸν ἅγιον καὶ πανεύφημον ἀπόστολον Ἀνδρέαν, ὁ ὁποῖος συμπεριελήφθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογία τοῦ J-P Migne, καὶ εἶναι σχετικῶς γνωστός.

Τὸ παρὸν Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἑνδοξον καὶ πανεύφημον τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολον Ἀνδρέαν τὸν πρωτόκλητον, ἄγνωστον ἐν πολλοῖς, ἐκτενέστερον καὶ σημαντικώτερον τοῦ Λόγου, ἐξεδόθη ἀρχικῶς εἰς Παρισίους ἐν ἔτει 1895 ὑπὸ τοῦ M. Bonnet, καὶ μετὰ ἓναν αἰῶνα περίπου εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ A. Vinogradov εἰς δύο ἀλλεπαλλήλους ἐκδόσεις. Σώζεται δὲ εἰς τοὺς ἐξῆς κώδικας:

- Coislinianus gr. 105, I' /IA' αἰ., φ. 52v-77r.
- Μεγ. Λαύρας B 112 (232), IA' αἰ., φ. 252r-257r.
- Neapolitanus gr. 94 (II C 26), IA' αἰ., φ. 175v-198r.
- Parisinus gr. 755, IA' αἰ., φ. 168v-205v.
- Parisinus gr. 1643, IA' αἰ., φ. 156r-182v.
- Reading, Douai gr., IA' αἰ., φ. 330v-357r.
- Βατοπαιδίου 798, IZ' αἰ., φ. 33r-50r.

- Ἰβήρων 426 (Λ. 4546), IZ' αἰ., φ. 152r-194v.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἑλληνικὴν ἔκδοσιν δημοσιεύεται τὸ κριτικὸν κείμενον τοῦ ρώσσου καθηγητοῦ Ἀνδρέου Βινογκράτωφ διωρθωμένον εἰς ὠρισμένα σημεῖα, βάσει τῶν διαφόρων γραφῶν τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον ἢ παροῦσα ἔκδοσις συνοδεύεται ὑπὸ νεοελληνικῆς ἀποδόσεως τοῦ κειμένου καὶ πολλῶν σχολίων. Τὰ σχόλια εἶναι κυρίως πραγματολογικά, ἀποβλέπουν δὲ εἰς τὴν ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστου περὶ τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθη ὁ Ἀπόστολος, περὶ τῶν προσώπων μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέθη καὶ περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔζησε καὶ ἐπολιτεύθη. Ἀσφαλῶς ἀπαιτεῖται μία πνευματικὴ προσέγγισις τοῦ Βίου, διότι μόνον αὕτῃ δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς σωτηρίαν, ὅμως οὐδεὶς ἀντιλέγει ὅτι ἡ πρώτη προσέγγισις πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἱστορικὴ.

Ἡ νεοελληνικὴ ἀπόδοσις λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὸν σύγχρονον Ἕλληνα ἀναγνώστην· δὲν θέλει νὰ τοῦ προσάψῃ ὄνειδος καὶ ἐντροπήν, ἀλλὰ θέλει νὰ τὸν τιμήσῃ, ὅπως τοῦ ἀξιίζει. Ὁ σύγχρονος Ἕλλην δὲν εἶναι ὁ ἀμόρφωτος, ὁ ἀγράμματος τῶν παρελθόντων τελευταίων αἰώνων, ἀλλ' ὁ ἀρκούντως πεπαιδευμένος, ὁποῦ γνωρίζει τὴν γλῶσσαν του ὡς καὶ πολλὰς ξένας γλώσσας. Ἀπλῶς ἢ μεσολάβησις τόσων αἰώνων κατέστησεν ἀσυνήθη εἰς αὐτὸν τὴν γλῶσσαν τῶν βυζαντινῶν κειμένων, ἢ ὁποῖα ὅμως ἐπὶ αἰῶνας προσεΐλκυε, συνεκίνει καὶ κατένυσσε καὶ τοὺς πλέον ὀλιγοπαιδεύτους πιστοὺς.

Ὡς γνωστὸν οἱ πρόγονοί μας εἶχον σοφῶς ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν δὲν ἐξηντλεῖτο εἰς τὴν μορφήν τῆς λαλουμένης δημώδους, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζον συνήθως διὰ τῶν ὄρων «ἡ τῶν πολλῶν γλῶσσα», «ὁ πολὺς λόγος», ὁ «ἀκαλλώπιστος χαρακτήρ», ὁ «ἐξ ἀγορᾶς λόγος», «ὁ συρφετώδης λόγος», κ. ἄ. Διὰ τοῦτο μὲ μίαν ἐξαίρετον σύνθεσιν παλαιότερων καὶ νεωτέρων γλωσσικῶν στοιχείων ἐκαλλιέργησαν μίαν μετρίως ὑψηλὴν γλῶσσαν, διὰ τῆς ὁποίας ἔγραφον, ἐδίδασκον, ἐκήρυττον, ἐλάτρευον, ἐπαιδαγώγουν τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα ἡσθάνοντο τὰ λεγόμενα, ἔστω καὶ ἐὰν ἀγνοοῦσαν ἐνίστε τὴν ἀκριβῆ σημασίαν κάποιων λέξεων. Δι' αὐτῆς τῆς ἐμπνευσμένης συνθέσεως ὁ πλοῦτος τῶν ἀρχαιοτέρων μορφῶν τῆς γλώσσης δὲν καθίστατο μνημειακὸν κατάλοιπον τοῦ παρελθόντος, κτῆμα ὀλίγων εἰδημόνων, ἀλλὰ διαρκῶς μετωχετεύετο εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, ὡς διαχρονικὴ καὶ ζῶσα γλωσσικὴ πραγματικότητα, προσαρμοζομένη καταλλήλως εἰς τὰς διαφορὰς ἐκφάνσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ παροῦσα νεοελληνικὴ ἀπόδοσις δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ πρωτοτύπου κειμένου, ἀλλ' εἰς τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Ἑλλήνος ἀναγνώστου. Δὲν δοῖται ὡς τεῖχος ἢ σιδηροῦν παραπέτασμα, ἀλλ' ὡς γέφυρα τοῦ συγχρόνου λόγου πρὸς τὸν παλαιόν. Δὲν ὑπηρετεῖ τὴν κατάτμησιν τῆς γλώσσης εἰς ἐκατέρωθεν ἀκραίας μορφάς, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ «συνάψῃ» τὰ φαινομενικῶς διεστῶτα εἰς μίαν ζωντανὴν σύνθεσιν, ἐνδεικτικὴν τῆς ἐνότητος καὶ ἀρμονίας ὅπου διέπει τὴν μίαν, πανάρχαιον καὶ ἀδιαίρετον γλώσσαν μας. Δίχως νὰ ἀφίσταται τῆς ἀκριβείας τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ δίχως νὰ προσηλώνεται δουλικῶς εἰς αὐτό, προσπαθεῖ νὰ ζωντανεύσῃ, νὰ ἐρμηνεύσῃ εἰς τὸν σύγχρονον Ἕλληνα τὸ θαυμάσιον αὐτὸ βυζαντινὸν ἐγκώμιον, καὶ τοιοῦτοτρόπως, νὰ τὸν προτρέψῃ, ὥστε μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τῶν σχολίων νὰ τὸ διαβάσῃ καὶ νὰ τὸ ἀπολαύσῃ μὲ μέθεξιν ψυχῆς.

Μία σύγχρονος μετάφρασις εἰς γλώσσαν καλλωπισμένην καὶ μετρίως ὑψηλὴν βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστην, ὥστε καὶ τὸν ἰδικόν του λόγον νὰ καλλωπίζῃ καὶ τὴν λογικὴν του νὰ ἀναπτύσῃ καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἥθους του νὰ καλλιεργῇ. Παραλλήλως τὸν βοηθεῖ νὰ κατευθύνῃ πρεπόντως τὴν ψυχικὴν «αἴσθησιν», διὰ τῆς ὁποίας εἶναι φορτισμένη ἡ ὑψηλότερα γλώσσα, πρὸς τοὺς χώρους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀφ' ἑαυτῶν ἐνέχουν μίαν ἱερότητα. Διότι, ὅπως ἡ εἴσοδος εἰς ἕνα ἱερὸν χωρὸν ἀπαιτεῖ ἀνάλογον περιβολήν, ἔτσι καὶ ἡ συγγραφὴ ἢ ἡ μετάφρασις τοῦ Βίου ἐνὸς Ἁγίου ἐπιβάλλει εἰς τὴν γλώσσαν νὰ ἐνδυθῇ «τὰ καλά» τῆς. Ἀσφαλῶς ὁ βιογράφος ἢ ὁ μεταφραστὴς τοῦ Βίου πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ τοὺς ὀλίγους σήμερον ὀλιγογραμμάτους εὐσεβεῖς, διότι διὰ καθ' ἕνα ἐξ αὐτῶν ὁ «Χριστὸς ἀπέθανεν» (Α' Κορ. η', 11). Ὅμως, ὡς παρετήρησεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς, «ἂν ἦναι χρέος τῶν λογίων νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν χυδαίων (=ὀλιγογραμμάτων) ... χρεωστοῦν ὅμως καὶ οἱ χυδαῖοι νὰ ἀναβαίνωσι κατὰ μικρὸν πρὸς τοὺς λογιωτέρους, διὰ νὰ μὴν ἀποχυδαῖσθωσιν ὁλότελα...».

* * *

«Πάσχουσι σχεδὸν ὅλα τοῦ κόσμου τούτου τὰ πράγματα», ὡς λέγει ὁ κλεινὸς Εὐγένιος, «ὅσα ἢ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἢ ῥύσις ἢ τῆς εὐμετατρέπτου θελήσεως ἢ προαίρεσις τὰ πολεμεῖ καὶ τὰ καταβάλλει ... Καὶ τότε χρειάζονται ... βακτηρίαν ... καὶ δύναμιν ζωογόνον ... ἢ ὁποία πεπτωκότας

νὰ ἀνορθώσῃ ... γηραλέους νὰ ἀνανεώσῃ, πεπαλαιωμένους νὰ ἀνακαινίσῃ...».

Μεταξὺ τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ὅπου λησμονοῦνται εὐκόλως, εἶναι καὶ αἱ μνήμαι περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀγίων. Τοῦτο ἔχει παρατηρηθῇ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Αἱ ἱστορικαὶ συνθήκαι καὶ περιπέτειαι τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν ὠδήγησαν σταδιακῶς τοὺς πιστοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τὸ νὰ λησμονήσουν πολλὰ περιστάτικα τοῦ ἐνθέου βίου τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ διατηρήσουν μόνον ἐλάχιστα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἐν Πάτραις μαρτυρικὴν τελείωσιν αὐτοῦ. Ὅμως ἡ Ἐκκλησία τῶν Πατρῶν κατὰ καιροὺς ἐφρόντισεν, ἵνα «ζωώσῃ καὶ ἐνδυναμώσῃ», κατὰ τὸν αὐτὸν Εὐγένιον, τὴν γηρασμένην μνήμην τοῦ πιστοῦ λαοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ δι' ἐκδόσεων ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν πρωτόκλητον Ἀπόστολον, ὡς τῶν παλαιότερων συγγραφέων Στεφάνου Θωμοπούλου, Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἡλίας Μπογδανοπούλου ἀρχιμανδρίτου Χαρίτωνος Πνευματικάκι, μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου Βαλληνδρᾶ, κ.ἄ.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἔργων αὐτῶν ἔρχεται νὰ προστεθῇ καὶ ἡ παρούσα ἔκδοσις, ἡ ὁποία, ὡς καὶ αἱ δύο προηγούμεναι, πραγματοποιεῖται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πατρῶν. Τὸ γεγονός αὐτὸ διὰ τοὺς κοπιάσαντας ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν τιμὴν καὶ εὐλογίαν· διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἤθελον ἐκ μέρους τῆς ἀδελφότητος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς Μονῆς νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸν Μητροπολίτην Πατρῶν Σεβασμιώτατον κ. Χρυσόστομον.

* * *

«Πανηγυρίζοντες πάλιν τοῦ Ἀποστόλου τὴν ἐνεστῶσαν ἐορτὴν ... ἀντηχοῦσιν ἐκ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν οἱ περὶ τὸν ἱερὸν τοῦ Πρωτοκλήτου τάφον ἐκχεόμενοι ὕμνοι. Πᾶσα ἡ Ἀχαΐα ... καὶ πᾶσα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν πανηγυρίζει, καὶ μία παρὰ πάντων ἀποτελεῖται συμφωνία ἐξ ἀνατολῶν καὶ βορρᾶ καὶ νότου καὶ δυσμῶν ὁμοφώνως δοξολογούντων τὸν Θεόν, τὸν θαυμαστὸν ἐν τῷ πρωτοκλήτῳ Ἀποστόλῳ καὶ ἐν πασι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ... Ἑορτάζοντες τὰ θεῖα θαυμάσια καὶ τιμῶντες τὸν τῆς ἀνδρείας ἐπώνυμον Ἀπόστολον θησαυρίζομεν εἰς τὰς ψυχὰς καὶ αὐτὸ τῆς ἐορτῆς τὸ κεφάλαιον, “τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ”...».

Αρχιμανδρίτης Νικόδημος,
ηγούμενος της ἱεραῆς Μονῆς Παναγίας Χρυσοποδαριτίσσης - Νεζερώων

ΑΝΘΗ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ~ ΙΓ' (13)

Ἑκδόσεις «Τῆνος»

Ἀθῆναι, 2014